

Svenska optiktermgruppen 20-årsjubilerar!

I Svenska Optiksällskapet har vi sedan 1996 arbetat med svensk språkvård inom optiken. I april 2016 var det exakt 20 år sedan detta språkliga arbete inleddes och med anledning av detta vill vi med denna korta informationsskrift ge insyn i arbetet och varför det görs.

Bakgrund

Varför är ett tekniskt sällskap intresserat av att diskutera språkfrågor? Kan man inte lämna detta åt språkexperter inom exempelvis Svenska Akademien?

Det finns gott om forskning som visar att människan har allra enklast att förstå saker som presenteras på hennes eget modersmål. I dagens globala forsknings- och utbildningsklimat är det självklart att även kunna ta till sig ny information och nya lärdomar åtminstone på engelska, men det är ändå lätt att missa nyanser i ett språk man lärt sig senare i livet även om man är aldrig så duktig på att tala och skriva det. I många sammanhang spelar detta kanske inte så stor roll, men i det stora hela är det trots allt väldigt viktigt att vi har möjlighet att samtala på svenska även om yrkesrelaterade ting, och då specifikt i vårt fall om optik.

Inom språkvetenskapen talar man om *domänförlust* när ett visst fackområde, en *domän*, saknar ord för en stor mängd begrepp på ett visst språk. En följd av en domänförlust inom optik i svenskan skulle vara att man helt enkelt inte längre har möjlighet att tala om modern optik på svenska. Risken för att något sådant sker är överhängande om man inte aktivt arbetar för att säkerställa att nya begrepp även kopplas till termer på svenska.

Svenska Optiksällskapets arbetsgrupp för språkvårdsfrågor bildades 1996 och har just detta till sin uppgift: Begrepp inom optiken med oftast engelska termer som inte har uppenbara svenska motsvarigheter utreds, definieras, ges lämpliga svenska termer och publiceras sedan i Rikstermbanken och i en egen ordlista som finns att ladda ner från Svenska Optiksällskapets webbplats. Verksamhetsidén sammanfattas i ordlistans förord som ”att bistå dem som arbetar med optik i Sverige i frågor rörande gott språkbruk och lämplig terminologi på svenska

för att kommunikationen mellan kolleger ska vara entydig och väldefinierad och för allmänheten förståelig och tilltalande”.

Arbetsgruppen döptes 2007 om till det nuvarande *Svenska optiktermgruppen* i analogi med andra liknande arbetsgrupper för andra områden. Medlemmarna utses av Svenska Optiksällskapet och består i dagsläget av en terminolog från Terminologicentrum (TNC) och åtta företrädare för fackområdet med långvarig erfarenhet av optik i olika former från både universitet och industri. Flera av de ursprungliga medlemmarna arbetar fortfarande kvar i gruppen.

Vad är ett fackspråk?

Ett fackspråk är ett delsystem i det naturliga språket och karakteriseras i första hand av en speciell vokabulär (terminologi). Det karakteriseras också av ett speciellt urval av satsbyggnadsmönster och ordformer från allmänspråket och används med syftet att minska informationsförlusterna vid kommunikation och dokumentation av vetandet inom ett visst område.

Intressant att notera är att samma ord kan dyka upp i både allmänspråket och fackspråket men faktiskt betyda olika saker, om än oftast relaterade. Ta till exempel ordet *epicentrum*. Läser man som lekman i tidningen att ”jordbävningens epicentrum låg ute till havs på ca 10 000 m djup” så reagerar man förmodligen inte. En geolog däremot skulle skaka på huvudet och sucka över journalistens okunskap eftersom *epicentrum* inom geologin avser ”punkt på jordytan rakt ovanför centrum för företeelse under jordytan, t.ex. jordskalv”, medan *fokus* snarare är den fackterm som journalistens beskrivning avsåg. Inom ett fackspråk måste man ofta ha mycket noggrannare och mer väldefinierade begrepp, alltså ett precisare språk, för att undvika missförstånd och säkerställa att alla menar samma sak.

Arbetsätt

Vi har sedan starten haft tre årliga möten där vi avhandlar olika problematiska termer som förberetts av medlemmarna. Arbetet sker i tätt samarbete med TNC, vilket är nästintill nödvändigt för att säkra och bibehålla kvaliteten på det publicerade materialet. Medan de övriga av gruppens medlemmar är väl bevandrade inom optik så är det vår terminologi som ser till att termerna blir sammanhängande och logiska ur ett terminologiskt perspektiv.

TNC är Sveriges nationella centrum för fackspråk och terminologi, vilket bland annat innebär att man samordnar terminologiskt arbete som bedrivs på myndigheter, företag och organisationer, samlar in terminologi från olika fackområden och sprider denna genom exempelvis Rikstermbanken. Visionen är att bidra till en störningsfri fackspråklig kommunikation i samhället.

Optiktermgruppen har sedan starten publicerat över 300 termposter från *aberration* till *överstrålning* med en relativt jämn fördelning i antal över åren. Kalenderbitaren kan notera att 1999 var det i antal mest produktiva året med över 40 termer, den vanligaste begynnelsebokstaven utgörs av "s" och att bokstäverna "å" och "ä" ännu så länge saknar några optiktermer i listan.

Optiktermgruppens arbete sker till största del på ideell basis, men vi får även ekonomiskt stöd från Institutet för språk och folkminnen för att kunna utnyttja TNC:s resurser, vilket vi är mycket tacksamma för!

Exempel på problematiska termer

Många av de begrepp som utreds får i slutändan en svensk term som har liknande klang som den internationella. En del skiljer sig dock och här följer några intressanta exempel:

Flatljus är ett väderfenomen i fjälltrakter som på engelska kallas *whiteout* och innebär att man inte ser horisonten på grund av diffust ljus. En fråga till SMHI om deras språkbruk gav vid handen att de helt enkelt använde den engelska termen, så i den vetenskapliga världen fanns det ingen svensk term som var i allmänt bruk. Folk i fjälltrakter har dock alltid kallat detta fenomen för just *flatljus*, vilket därmed lyftes fram och rekommenderades i ordlistan.

Sammanflätning är en term inom kvantmekaniken som avser en speciell typ av koppling mellan två eller flera delsystem. Den engelska termen *entanglement* är inte oproblematiserad att

översätta och när vi först gav oss på begreppet 2003 användes flera olika mer eller mindre lyckade varianter på svenska som exempelvis *intrassling*. En djupdykning i termens rötter visade att den utvecklats från det tyska *Ver-schränkung* som myntades av Erwin Schrödinger 1935. Detta resulterade i rekommendationen *sammanflätning*, vilket numera är den term som används i fackspråket på svenska.

Bildplansdjup rekommenderades så sent som i oktober i år som svensk term för det engelska *depth of focus*. Det visade sig att ordet *fokus* redan används i så skilda sammanhang att det inte längre lämpar sig för ännu en fackterm. Lösningen blev då att ta fasta på att begreppet avser ett fenomen i bildplanet i ett avbildande system, medan systertermen *skärpedjup* avser samma fenomen i objektplanet.

Framtiden

Optiken utvecklas ständigt och nya begrepp uppkommer löpande. Behovet av att hitta lämpliga svenska facktermer är inget som kommer att försvinna inom överskådlig framtid och vår förhoppning är att de kommande 20 åren blir minst lika spännande och utvecklande som de gångna varit.

Kanske just du undrar hur du skall uttrycka dig på svenska inom optiken? Kanske har ett ord dykt upp som du inte har en aning om vad det heter på svenska? Det är mycket möjligt att det helt enkelt inte finns någon svensk term än! Vårt uppdrag är att ta oss an svåra begrepp att utreda och koppla ihop med en logisk och lättfattlig svensk term, så tveka inte att höra av dig till oss!

Medlemmar

Lars-Gunnar Andersson (KTH)
Eilert Berglind
Klaus Biedermann
Torgny Carlsson (FOI)
Dietmar Letalick (FOI)
Ingemar Petermann (Acreo Swedish ICT AB)
Stefano Testi (TNC)
Sten Walles
Leif Östlund

Kontakt

ingemar.petermann@acreo.se

Länkar

www.tnc.se
www.sprakochfolkminnen.se
www.rikstermbanken.se
sos.photonicsweden.com/
Svenska_Optiktermer.pdf

Ordlista

